

פחד יצחק

ענין א

(א) ראשית גויים עמלק ואחריתו עדי אובד. סיפא דהך קרא, כך הוא מתפרש. אע"פ שתקופת אחרית הימים היא תקופה כזו, שיש בה צד תיקון לאומות העולם (עיין רש"י פסוק ראשון דקריאת שמע) מכל מקום לעמלק אין שום תיקון גם בתקופת אחרית הימים. ומכיון שבתקופה זו של אחרית הימים, לא ימצא שום דבר שאינו מתוקן, הרי מוכרח הוא שתקופת אחרית הימים היא תקופת האבדון לעמלק. וזה הוא שנאמר: „ואחריתו עדי אובד“. שה„אחרית“ היא האבדון דעמלק. ומפורש הוא בכתוב טעמו של דבר זה. דזה הוא המשך הכתוב ד„ראשית גויים עמלק“ ומפני כך „אחריתו עדי אובד“. וזה דעמלק הוא „ראשית גויים“ הוא מפני כי עמלק היא האומה הראשונה שבאה להלחם בישראל. דהיינו שכל הגויים מתנגדים הם לישראל ונלחמים בהם, ובהתנגדות זו שהיא מלחמת הגויים בישראל — הרי עמלק הי' הראשון. מפורש, איפוא בלשון הכתוב, כי מפני זה דעמלק הי' הראשון להלחם בישראל, מפני כך אין לו תקנה אפילו בתקופת אחרית הימים. ראשית גויים עמלק, ואחריתו עדי אובד. מפני שהוא הי' הראשון במלחמת הגויים ובהתנגדותם, לכן לא יהא לו תיקון, אפילו בזמן שימצא תיקון לקולם של כל הגויים ולמלחמותיהם. במאמר זה תתפרש משמעותה של שייכות זו.

(ב) פרשת מחיית עמלק סמוכה היא לפרשת „וישמע יתרו“. ואמרו על זה חכמים: לץ תכה ופתי יערים. לץ תכה זה עמלק, ופתי יערים זה יתרו. כלומר, אין מפלתו של עמלק מועלת לו לעמלק עצמו; ואין תועלת במפלתו רק להמסתכל בה, ולא לו לעצמו. וטעם דבר זה הוא, מפני שעמלק הוא בגדר לץ. וכך היא מדתו של הלץ, שאין התוכחה מועילה לו. וצריך באור, היכן נמצא הוא בענינו של עמלק מהלך של ליצנות?

(ג) בהלכות ליצנות שנינו: כל ליצנותא אסירא, חוץ מליצנותא דעבודה זרה. והלא ברור הוא דהיתר זה של ליצנות נאמר הוא בכל

פרטיו של צד הרע, דבודאי מותר להתלוצץ מכל משהו של רע, ומכל בחינת עול. ואם כן, למה נקטו חכמים הדוגמא להיתר זה דוקא חטא של עבודה זרה? והמפתח לענין זה נמצא הוא בדבריו של רבינו יונה על הכתוב „מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו“. דלכאורה, פירוש הכתוב הוא דהאיש ניכר מתוך אופן ההילול של בני אדם מהללים אותו. ולזה בא רבינו יונה להוציא מפירוש זה ומבאר ד„איש לפי מהללו“, היינו מתוך מה שהאדם מהלל. וזה לשונו של רבינו יונה: „אם הוא משבח המעשים הטובים והחכמים והצדיקים, תדע ובחנת כי איש טוב הוא, ושורש הצדק נמצא בו וגומר. ואם יתכן שיש בידו עוונות נסתרים, אבל מאותכי הצדק הוא. והמשבח מעשים מגונים או מהלל רשעים, הוא הרשע הגמור“. יעוין שם היטב בלשונו הזהב של רבינו יונה, כלומר, אם אנו באים להעמיד למבחן, את אפיו של האדם, עיקר השאלה היא: תנועת-ההתבטלות שלו, להיכן הוא נוטה? — דתנועת התבטלות של האדם, נובעת היא מכוח הכרת החשיבות. דבה במדה שהוא מכיר בחשיבותו של איזה ענין, תולד בו תנועה של התבטלות כלפי אותו ענין. ועיקר השאלה במבחן האדם הוא: כוח הכרת החשיבות שלו, היכן הוא פועל? — יתכן שלפנינו שני בני אדם, האחד עוסק בתורה בשקידה ובהתמדה, והשני איננו כלל בגדר זה של עוסק בתורה. אבל לעומת זאת, מוצאים אנו אצל הראשון תנועות של התבטלות בשעה שנכנס אליו עשיר גדול, ואילו בשעה שנכנס אליו תלמיד חכם, אין הוא זו ממקומו. ולעומת זאת, מוצאים אנו אצל השני, שבשעה שהוא נפגש עם תלמיד חכם, משתלט בו יחס-של-חשיבות והתבטלות, — בכגון זה, אומר לנו רבינו יונה, כי אף על פי שבשקידת הלימוד, מצבו של הראשון הוא הרבה יותר גבוה משל השני, מכל מקום הראשון הוא הרבה יותר רחוק מן התורה מאשר השני מפני ש„איש לפי מהללו“. ואם כוח-הכרת-החשיבות של האדם מכונן הוא לתורה, הרי זה מקרבו לתורה, הרבה יותר מאשר גוף הלימוד בלי פעולתו של כוח זה. ומצוי הוא הדבר, לראות שני אנשים העומדים באמצע חייהם, האחד מהם הקדיש שנות נעוריו לתורה, והשני התעסק בשנות נעוריו בעניני העולם; ועכשיו, כשהם עומדים באמצע חייהם, נהפוך הוא, כי הראשון מתחרט על שלא התעסק בנעוריו בעניני העולם, והשני מתחרט על שלא התעסק בנעוריו בתורה — הרי השני קרוב הרבה יותר לתורה מאשר הראשון,

אע"פ שהראשון בקי בש"ס והשני אינו יודע כלום. איש לפי מהללו. כוח-הכרת-החשיבות הנמצא באדם, הוא הוא הכוח אשר רבינו יונה קורא אותו „כוח-ההילול". דהילולו של אדם, אינו אלא ביטוי להכרת החשיבות של אותו אדם. איש לפי מהללו.

ד) כל הדברים הללו אמורים הם באדם, שעצם כוח-הכרת-החשיבות, מוטבע הוא בו כהוגן. אלא שהבחינה היא אם כוח זה פועל הוא במקום הראוי ובכיוון הראוי. אבל האמת היא כי במבחן זה, של „איש לפי מהללו" נכללת היא שאלה מוקדמת לשאלה הנ"ל. כי עלינו לדעת, שלכוח זה של הכרת החשיבות, נמצא בנפש התנגדות גדולה. יש בה בנפשו של אדם נטייה חריפה לזלזול. לעומת כוח-הכרת-החשיבות, נמצא הוא בנפש מהלך שאינו רוצה לסבול שום חשיבות, ובזילותא ניחא ליה. שמו של הכוח הזה, המתפרץ בחזקה, להפקיע את עצמו מידיה של החשיבות הוא: „ליצנות". מדת הליצנות העצמית, כפי שהיא נמצאת בנפש בשרשה, ענינה הוא למצוא את הפרצה בכל בנין של חשיבות על מנת לסתור את כל הבנין, מתוכה של פרצה זו. זה לעומת זה. שאיפתו של כוח ההילול, היא להרבות חשיבות בעולם, ולעומתו שאיפתו של כוח הליצנות היא להרבות זלזול בעולם. ונמצא, כי המבחן הזה של „איש לפי מהללו", מתפשט הוא בין שתי נקודות מסוימות, הנקודה הראשונה היא: מצבו של האדם במחלוקת זו שבין כוח ההילול ובין כוח הליצנות. והנקודה השניה היא, ב„אם תמצי לומר" של הנקודה הראשונה. דהיינו, אם תמצי לומר, שבמלחמה זו שבין כוח-ההילול ובין כוח-הליצנות, נצח כוח ההילול, מכל מקום אכתי יש כאן שאלה: כוח ההילול באיזה שטח הוא פועל?

והנה אם נעמיד לפנינו את השאלה: מה הוא המקום אשר בו המציא האדם את החשיבות היותר גדולה לשקר היותר גדול? — בלי ספק, שהתשובה על זה תהא: עבודת אלילים. כי אין לך חשיבות יותר גדולה מן העבודה, ואין לך שקר יותר גדול מן האליל. באופן, דאצל האדם העובד את האליל כוח ההילול נצח אמנם את כוח הזלזול, שכל עצמה של עבודה אינה אלא מציאות של הילול. אבל כוח ההילול פועל כאן בשטח של היפך האמת. ונמצא, שעבודה זרה היא

פסגת כוח ההילול בצד הרע. וזה הוא פשר דבר שבהיתר הליצנות נקטו חכמים לדוגמא חסא זה של עבודה זרה דוקא. בודאי דהיתר הליצנות נוהג הוא בכל פרטיו של צד הרע. אבל הלא אותו ה"רע" הניזון להדיא מן הכוח ההפכי של כוח הליצנות, הוא אותו ה"רע" אשר שמו הוא עבודה זרה. ועל כן, דבר טבעי הוא לעובד השם, ליחד את כוח הליצנות נגד חסא עבודה זרה דוקא.

(ה) בפיסקא הקודמת היה המדובר, על אודות השתמשות בליצנות בצד הטוב, וכגון ליצנותא דעבודה זרה וכדומה. אמנם עלינו לדעת כי הכדל גדול יש בשרשי כוחות הנפש בין כוח הליצנות דצד הטוב הנ"ל, ובין כוח הליצנות בסתמא. הנה נתבאר לנו, כי גדרה של ליצנות הוא הריסת בנין החשיבות. וודאי, שהגדרה זו נוהגת היא בכל הופעה של ליצנות, אפילו כשהיא באה בצד הטוב. דבכל מקום, פעולת הליצנות היא להמציא זלזול. אלא שמכל מקום, הבדל גדול יש בשרש, בין לצנות סתם ובין ליצנות דצד הטוב. דהמצאת-הזלזול אשר בסתם ליצנות, עצמיותה היא המיאון במהות חשיבות, והרדיפה אחר מהות הזלזול. אבל המצאת-הזלזול הנמצא בליצנותא דעבודה זרה, איננה אלא בגדר תולדה. דמפני שהוא מחשיב את הטוב, הרי הוא מזלזל ברע. ומשמעותה של ליצנותא דעבודה זרה היא: כוח החיולול הנולד מכוח החיולול. ונמצא, דאע"פ שבאופי החיצוני, ליצנותא דעבודה זרה דומה היא לליצנות סתם, מכל מקום בשרשה ובעיקרה רחוקה היא ממנו בתכלית. הליצנות סתם היא המצאת זלזול לשם ריבוי הזלזול בעולם. אבל ליצנותא דעבודה זרה היא המצאת זלזול לשם ריבוי חשיבות בעולם. וכתב במסילת ישרים כי „ליצנות אחת דוחה מאה תוכחות". ובלי ספק, דמקורו הוא מדברי הגמרא דפסקינן דכשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה לא לומר דבר שאינו נשמע. וילפינן זה מדכתב קרא „אל תוכח לץ". וחזינן מזה דההיפך של קבלת תוכחה הוא הליצנות. והלא בודאי אפשר לה לתוכחה שלא תהא נשמעת מכמה סיבות. ואם כן למה תלו מניעת קבלת תוכחה בליצנות דוקא? — אמנם הם הם הדברים. אין כאן הכוונה למניעת קבלת תוכחה פרטית על דבר פרטי, דפשוט הוא דפרטיותה של כל תוכחה יש לה כמה מניעות ועיכובים להתקבלותה. אבל הכוונה כאן היא לכוחות הנפש של קבלת תוכחה בכלל. דכוח

הליצנות בכלל מתנגד הוא לכוח קבלת תוכחה בכלל. דכל תוכחה ענינה הוא לעורר את החשיבות של תיקון המעוות. והתעוררות חשיבות זו, פוגעת ראשונה בכוח הליצנות שבנפש, שאינו סובל שום חשיבות, ומתפרץ הוא להמית את יחס החשיבות תיכף בתחילת התעוררותו. וליצנות האחת הדוחה מאה תוכחות, אין פירושה דוקא שהאדם שהוכיחו אותו מתלוצץ בפועל מתוכחת המוכיח, אלא שהענין הוא הרבה יותר עמוק. כוח הליצנות שבנפש דוחה את קבלת התוכחה שבנפש.

(ו) ועיין לשונו של רש"י בפרשת זכור, „אשר קרך. לשון קור וחום צננך, והפשירך מרתיחתך. שהיו כל האומות יראים להלחם בכם, ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אע"פ שנכוחה, הקרה אותו בפני אחרים“. כלומר, אין סוף ענינו של עמלק בזה שבא ונלחם בישראל. אלא שסוף ענינו הוא בזה, שמלחמתו של עמלק גרמה זלזול בחשיבותו של ישראל. אלופי אדום, אילי מואב, ויושבי כנען כולם קבלו התוכחה של יציאת מצרים וקריעת ים סוף. האמבטיא היתה רותחת. נולדה חשיבות בעולם. אבל עמלק אינו יכול לסבול חשיבות. מהותו של ישראל היא כוח ההילול. מהותו של עמלק היא כוח החילול. זה לעומת זה. עמלק לעומת ישראל. כוח החילול לעומת כוח ההילול. עם לידתה של כנסת ישראל, בא לעולם כוח-הכרת-החשיבות. האמבטיא היתה רותחת. רתיחות זו, מתנגדת לעמלק במהותה. מפאת ההתנגדות הזו קפץ לתוך האמבטיא וקיררה. פרץ פרצה בחשיבות זו ששמה כנסת ישראל. מתוך פרצה זו הוא רוצה להרוס את כל בנין החשיבות. זו היא שאיפתו של כוח הליצנות מאז ומעולם. כוח הליצנות אשר בנפש דוחף לקרורה של האמבטיא הרותחת. ועל כן אמרו חכמים על „וישמע יתרו“ לץ תכה ופתי יערים. כי אין מפלתו של עמלק מועלת לו לעצמו. כי אדרבא, זה הוא עצם ענינו של מעשה עמלק, ש ב ת ו ך מ ע ש י ו מ מ ש גנוזה היא ההתנגדות וההתקוממות נגד קבלת תוכחה. לץ תכה — זה עמלק, פתי יערים — זה יתרו. כלומר, יתרו קיבל התוכחה שבמפלת עמלק. אבל אין דבר זה שייך לעמלק. שאם היה עמלק שייך לקבלת תוכחה ממפלתו — כי אז לא היה מקום תחלה לעצם מציאותו. שהרי

עצם מציאותו הוא עקירת כוח קבלת תוכחה מן הנפש. וכך הם הדברים במקורם, שהרי הגנות שנתפרשה בתורה על עשו, איננה במכירת הבכורה, אלא ויכז עשו את הבכורה. כלומר, התלוצצות מן הבכורה. לץ תכה, זה עמלק.

(ז) וזה שגילתה לנו תורה בעמלק, „ואחריתו עדי אובד“. אע"פ שאחרית הימים היא תקופה כזו, שנמצא בה צד תיקון לאומות העולם, מכל מקום אין עמלק בכלל זה. ומכיון שבאחרית הימים אין מקום לדבר שאינו מתוקן, ממילא האחרית היא אבדון לעמלק. והם הם הדברים. כל תוכחה, הרי היא תביעה לתיקון הקלקול, ועל כן, כל קלקול אפילו היותר גרוע, שאין בעצמותו התנגדות לתביעתו של התיקון, — ממילא יש לו תקוה להיות מתתקן; אבל קלקול כזה, שעצמותו היא עקירת כוחה של תביעת התיקון — בודאי שזה הוא דינו שאין לו שום תקוה להיות נכנס בכלל התיקון. ומובן הוא היטב, שדוקא תקופת התיקון — היא היא אבדון של עמלק. ואחריתו עדי אובד. אבל הלא כוח הליצנות של עמלק גנוז הוא בקירור האמבטיא. דהיינו מפני היותו הראשון למלחמה. וזה הוא פירושו של המשך הכתוב: ראשית גויים עמלק ואחריתו עדי אובד. דדוקא משום מדרגת עמלק היא מדרגת „ראשית-גויים“, ממילא אין לו אחרית, ואחריתו עדי אובד.

(ח) ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, שרפו ידיהם מן התורה. הנה בכל מקום שאנו רוצים לומר ההיפך מלימוד תורה אנו אומרים „ביטול תורה“. וכאן אנו מוצאים ביטוי חדש: רפיון ידים מן התורה. מה הוא פירושו של חידוש זה? — אלא ששוב הם הם הדברים. רפיון ידים, פירושו הפסד הכרת החשיבות של הדבר שבו צריכות הן הידים להתעסק. כשאדם מפסיד הכרת החשיבות של העסק, הוא מרפה את ידיו. ועל כן דוקא בפרשת עמלק שכל ענינו הוא הריסת בנין החשיבות, — נמצא הוא הלשון הזהב של חכמים „רפו ידיהם מן התורה“.

ובני תורה הנכנסים בדברי תורה של הלכות דעות וחובת הלבבות, צריכים לדעת כי מצות זכירת מעשה עמלק, מחייבת אותם

להעמיד את עצמם בהמצב ההפכי של רפו ידיהם מן התורה, ולהמצא תמיד במצב של „חיזוק-ידיים“ בתורה, וחיזוק ידיים בתורה פירושו הוא: שלא ליתן מקום לקירור הרתיחה שבלב, הנובעת מתוך הכרה בנוראותיה של חשיבות התורה ועוזו כבודה.

[Balklamm]

ענין ב

(א) הפיל פור הוא הגורל לפני המן. דקדק הכתוב בכאן למסור לנו גם את השם הפרסי וגם את תרגומו ללשון הקדש. ומרגיש הוא הלב צורך מיוחד לטעום קצת מן הדבש ומן החלב אשר מתחת ללשון הפרסי והעתקתו ללשון הקדש.

(ב) התנגדותן של אומות העולם לישראל מסודרת היא בשתי מערכות: (א) מערכת הארבע מלכיות אשר ענינן נתפרש בדברי הנבואה של דניאל. (ב) שבעה עממים אשר ענינן נתפרש בתורה כמה פעמים. תכנם של הדברים הללו בפנימיותם כך הוא: בכדי שהעבד יעשה רצון רבו, בעל כרחו ששני דברים יוקדמו לה לעשייה זו. קניית האדון אותו לעבד והודעת רצונו של האדון כמה לעבדו. על ידי הקנייה משועבד הוא העבד לרצונו של האדון ועל ידי גילוי הרצון הוא יודע כמה לעבדו. על ידי גאולת מצרים נעשו ישראל משועבדים לרצונו של מקום. עבדי השם ולא עבדי פרעה. על ידי מתן תורה יודעים הם ישראל כמה לעבדו, ועל ידי הכניסה לארץ ישראל הם באים למקום העבודה ממש. מערכת ההתנגדות לכנסת ישראל מצד הארבע מלכיות מכוונת היא בעיקרה כנגד מהותם של ישראל בתור עבדי השם. שהרי כל ענינן של הארבע מלכיות הוא לשעבד את ישראל. ועד כמה שכפות הוא האדם באתרא אחרא אי אפשר להקרא בתאר עבד השם. עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים ולא עבדים לעבדים. מכיון שהארבע מלכיות משעבדים את ישראל ועושים